

קנין ה'
"באימה"

פתח דבר:

יש לבאר מדה זו על כל פרטיה ודקדוקיה, טעון גם הסבר נרחב מדוע ה"אימה" נחשבת לתנאי הכרחי ללומדי ותופשי התורה.

נקדים מה שכתב בספר מתנת חיים שרואים בחוש בזמננו לדאבון לב את ירידת הדורות הגדולה שישנה בנושא זה של "באימה וביראה". ואין זה דבר של מה בכך כי הרי מדובר בענין מהותי מאד בעיקר בכל הנוגע ללימוד התורה, ה"אימה" היא דבר שנשמת לימוד התורה תלויה בו, ובלעדיה לא יבדיל הרואה כלל בין העוסק בתורת ה' לעוסק בשאר חכמות.

ברור איפוא לכל בר דעת שכל צורת לימוד התורה היא באימה ובכבוד ראש כיאה לדברי תורה שנחצבו מן השמים והם כאש שחורה על גבי לבנה.

וראוי אם כן להקדיש מספר מילים בכדי לחזק את הטעון חיזוק:

מהתבוננות במאמרי חז"ל נראה שיש שני ענינים מרכזיים בנושא זה של "באימה" בקנין התורה.

א. אופן ההנהגה בפני רבו שלימדו תורה.

ב. שתהא אימת השכינה על הלומד בעת לימודו.

צב _____ תורה דיליה

ונשתדל לבאר שני ענינים אלו ולהרחיב עליהם את הדיבור, נביא מאמרי חכמינו ז"ל ומהנהגות הגדולים אשר בארץ.

החלק הראשון: צורת הישיבה בפני רבו

המהר"ל זצ"ל בדרך חיים על משנתנו כותב בזה"ל: "באימה" - "שצריך לישב באימה לפני רבו וכמו שאמרו בשבת (דף ל:): "כל תלמיד שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מור אין רואה סימן טוב במשנתו שנאמר (שה"ש ה, יג) "שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר" אל תקרי מור עובר אלא מר עובר". והטעם הוא: כי צריך שיהיה לו הכנה לקבל, ודבר זה כאשר יש לו אימה מרבו ואז הוא יש לו משפט מקבל מרבו, כי אשר יש לו אימה מרבו נחשב אליו תלמיד מקבל, ואם אין התלמיד יושב באימה אין עליו משפט התלמיד אשר הוא מקבל ואז אינו רואה סימן טוב במשנתו לקבל כאשר אינו מוכן לקבלה ולפיכך אמר באימה".

מדברי המהר"ל זצ"ל למדים אנו שהישיבה באימה לפני רבו יש לה השפעה אדירה על מהותו של התלמיד, ורק על ידה הוא מוכשר ומוכן לקבל ממנו תורה, ובכך נחשב הוא "לכלי קיבול" המסוגל שתורתו של הרב תיכנס בעומק לבו עד שיקנה אותם בנפשו. ומי שיושב לפניו בצורה שאינה בבחינת ב"אימה" אזי אינו נחשב ל"מקבל" וממילא לא יראה סימן ברכה מלימודו כי דברי התורה לא ייקלטו בלבו ובנפשו.

ומסופר על מרן החזו"א זצ"ל (ספר מעשה איש ח"ד עמ' קח) שתלמיד אחד ישב לפניו שלא בכובד ראש הראוי, והוא נשען עם ידיו על השולחן בצורה שאיננה הולמת. מרן החזו"א זצ"ל העיר לו בכדי לחנכו, ואמר לו: "רבי ברוך בער לא היה יושב כך לפני רבו הגר"ח!"

תלמיד בפני רבו אין צריך הסיבה

ידוע מה דאיתא בשו"ע (סי' תעב) בדיני ליל הסדר שכל מצוות האכילה באותו הלילה יש לקיימן בדרך חירות בהסיבה על צד שמאל, ואם לא עשה כן לא יצא ידי חובתו וצריך לחזור שוב ולאכול כדי לצאת ידי חובת המצוה

קנין ה' "באימה" _____ צג

כתיקנה והוא מדינא דגמרא, ואפילו הכי מבואר שם בסעיף ה': "תלמיד לפני רבו אינו צריך הסיבה, אפילו אינו רבו מובהק, אלא אם כן יתן לו רבו רשות. ותלמיד חכם מופלג בדורו, אף על פי שלא למד ממנו כלום, חשוב כרבו ואינו צריך הסיבה", ועיי"ש בפוסקים (משנ"ב ס"ק טו, ושעה"צ שם) דאף אם רוצה להחמיר על עצמו אסור לו להסב מפני ש"מורא רבו כמורא שמים".

רואים מכך שחז"ל פטרו אותו ממצות הסיבה משום שצריך לישב באימה לפני רבו, למרות שבאותו העת אין הוא לומד תורה מפי רבו, ובודאי שיש לו חיוב לקיים כל המצוות כתיקונם ואפילו הכי פטרו אותו חז"ל מלהסב. ואם כן כל שכן וכל שכן שבשעה שלומד מרבו ושומע ממנו דברי תורה צריך לישב לפניו באימה וביראה, ומה גדולה חובת הזהירות המוטלת על כתפי התלמיד לא לישב בחוסר כבוד כי על ידי זה לא יהיה ראוי להיקרא מקבל מרבו.

הנהגת התלמיד בפני הרב - באימה וביראה

איתא בגמרא במסכת שבת (דף ל:): "והאמר רב גידל אמר רב: כל ת"ח שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר תכוונה". ופרש"י זצ"ל ד"ה נוטפות מר: "מרירות מחמת אימה".

וכן מפורש במשנה באבות (פ"ד מ"ב): רבי אלעזר בן שמוע אומר: "ומורא רבך כמורא שמים".

ונראה שהגדר של ישיבה באימה לפני הרב כולל לא רק את אופן הישיבה אלא אף את כל צורת ההנהגה בפניו שצריכה להיות מתוך רתת וזיע.

הנהגת הגדולים בענין זה

ומן המפורסמות כיצד גדולי ישראל בכל הדורות התנהגו באימה יתירה כלפי רבם וכמו ששינונו ש"אימה" נמנית עם מ"ח קניני התורה ורק עמה יש לתלמיד גדר של מקבל מרבו.

צד _____ תורה דיליה

ולהלן נביא כמה דוגמאות מגדולי הדורות ז"ל בכדי להשיג ברעיונונו מעט בענין זה:

הנהגת הגאון רבי חיים מוולאז'ין זצ"ל

מסופר על הגאון רבי חיים מוולאז'ין זצ"ל (ספר אבי הישיבות) גדול תלמידי הגר"א זצ"ל, שאף ברבות פגישותיהם ושיחותיהם במשך שנים ארוכות, לא גס לבו של התלמיד ברבו אפילו כמלוא נימה.

כעבור שנה מאז שכבר הסתלק רבינו הגר"א זצ"ל לשמי מרום העיד הגר"ח מוולאז'ין זצ"ל על עצמו וכך אמר: "ועדיין יראת רוממות תורתו על פני, מדי דברי בו מרתע כל גופי, וידי נוטפות מור מקדושת תורתו הנפלאה. גם בחלוף ימים ושנים מאז, ליבי יהגה אימה מידי דברי בו. ובהעלותי על ליבי קדושת אור תורתו, חסידותו, טהרתו, ענוותו, מרתע כל גופאי".

מרטיט ומרגש במיוחד התיאור שנשתמר מרבי יצחק זצ"ל בנו של הגר"ח מוולאז'ין זצ"ל על פגישה אחת בין התלמיד הגדול ל"רב הדומה למלאך ד' צבקות" כלשונו, אשר הוא היה עד לה.

ילד כבן עשר שנים היה אז כשהתלווה אל אביו וכך זכה לחוות בעצמו את סערת רגשותיו של אביו, ואת רשמיו מאותו ארוע העביר בזמנו לתלמידו בוולאז'ין הגאון רבי שמואל מסלנט זצ"ל, לימים רבה של ירושלים, וכה סיפר:

פעם אחת עמד אבא לנסוע אל הגר"א זצ"ל, אמרתי לאבא: אף אני רוצה לנסוע אל הרבי. נרעש אבא ואמר בחרדה: אף אתה רוצה לנסוע אל הרבי?! כן, רוצה אני עניתי. אבא היסס בדבר, אולם לבסוף הסכים ונסענו. כשיצאנו לדרך ראיתי את פני אבא והנה החווירו ברוב אימה ופחד, ובה במדה שהעגלה התקרבה לוילנא יותר, הלכו פני אבא והחווירו יותר. כשבאנו לוילנא כמעט שקשה היה להכירו, ושוב פנה אלי בחרדה: אף אתה רוצה להכנס אל הרבי?! התאמצתי ואמרתי: כן. וכשעמדנו על ידי חדרו של הגר"א זצ"ל ממש נקשו ארכובותיו של אבא דא לדא מאימת

קנין ה' "באימה" _____ צה

רבו... ועוד הפעם פנה אלי אבא ברטט: "אף אתה רוצה להכנס"... וכך נכנסנו אל חדרו של הגאון זצ"ל!

הנהגת הגאון רבי ברוך בער ליבוביץ זצ"ל בעל ה"ברכת שמואל"

דוגמא נוספת לדרך ההנהגה של תלמיד קמיה רביה: להגאון רבי ברוך בער ליבוביץ זצ"ל בעל ה"ברכת שמואל" היתה אימה יתירה מרבו מרן הגר"ח מבריסק זצ"ל, וכל הרוצה ללמוד על צורת תלמיד ורב יתבונן בדרכיו.

מספרים שאחד ישב פעם עם רבי ברוך בער זצ"ל על ספסל בקרעניץ ודיבר איתו, פתאום נעמד הגאון רבי ברוך בער זצ"ל והתחיל לרעוד בכל גופו, ואז נתברר שראה את מרן הגר"ח זצ"ל מגיע מרחוק ובגלל זה רעד כל כך.

וכפי שסיפר רבי משה אהרן ריגר זצ"ל בנו של הדיין הישיש של בריסק, הגאון רבי שמחה זעליג ריגר זצ"ל: בילדותי ראיתי, שיהודי אחד בא לעיירה בריסק לדבר עם ר' חיים זצ"ל, ורעד כולו. שאלתי את אבי כילד קטן, לפשר המחזה המוזר הזה, והסביר לי אבי שיהודי זה שרועד זהו רבי ברוך בער זצ"ל.

והוסיף רבי משה אהרן ריגר זצ"ל לומר: שאין לתאר את היראה והאימה של הגאון רבי ברוך בער זצ"ל בפני רבו הגר"ח זצ"ל. וכמו שבעל הברכת שמואל זצ"ל העיד על עצמו: "כאשר הייתי צריך לשאול את הרבי משהו, הייתי זוחל על ארבע מרוב פחד ואימה".

הנהגת הגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל

וכן ידוע כיצד הגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל היה מתמלא באימה ופחד מרבו החפץ חיים זצ"ל ואיך עמד בכניעה גמורה לפניו. מסופר שפעם שאלו אחד מתלמידיו: מדוע אינך שוטח לפני הח"ח זצ"ל את כל ההערות והקושיות שיש לך על ספרו ה"משנה ברורה"? ענה לו רבי אלחנן זצ"ל: אכן כמה פעמים גמרתני בליבי לשאול, אלא שבכל פעם שנכנסתי לשם

צו _____ תורה דיליה

מטרה זו, מיד עטפתני הרגשה כאילו עמדתי לפני מלאך אלוקים, ומרוב פחד, הדיבור ניטל ממני, והרגשתי שאינני מסוגל...

לפי מה שנתבאר נראה לומר שלא היה זה רק פחד טבעי מרוב יראתם כלפי רבם, אלא מדובר היה בדרך חיים כי זו דרכה של תורה שמכח הפחד והאימה מרבו אזי נהיה מזומן לקבל תורת ה', וכמו שביאר המהר"ל זצ"ל הובאו דבריו בפתחה.

האימה מרבו מסייעת להבנת התורה

ועל פי זה נוכל להבין את אמירתו החדה של מרן הרב מבריסק זצ"ל. הדבר אירע כשישב אצלו הגאון הגדול רבי נחום פרצוביץ זצ"ל ראש ישיבת מיר והרצה לפניו מערכה עמוקה במסכת פרה, והיו דבריו נאמרים מתוך התרגשות, אימה, רתת וזיע. לאחר שיצא הלה מבית מרן הגרי"ז זצ"ל, שאלו מרן הרב שך זצ"ל שהיה נוכח באותו מעמד: "מדוע הוא מפחד, הרי הוא אומר טוב מאוד", ענה לו הגרי"ז זצ"ל: הוא אומר טוב מאוד בגלל שהוא מפחד!...

ונראה שהם הם הדברים שדברנו כי רק על ידי אימה ופחד מרבו רואה סימן טוב בלימודו כמפורש בגמרא במסכת שבת שהבאנו לעיל ודו"ק.

החלק השני: לימוד תורה מתוך אימת השכינה

ונדבר עתה מהחלק השני שהזכרנו בהתחלה והוא: שתהיה אימת השכינה עלינו בעת הלימוד.

במדרש שמואל כתב בענין זה וז"ל: "וגם שתהיה אימת השכינה עליו כי השכינה היא שם, כמו ששנינו: שנים שיושבים ועוסקים בתורה שכינה שרויה ביניהם וכו', מנין אפילו אחד שנאמר וכו', באופן שכיון שהוא עומד לפני השכינה צריך שיהיה עומד באימה ובשכר זה מתגלין לו רזי תורה!!" עכ"ל.

חזינן אם כן שתנאי הכרחי לקנות התורה הוא שהלימוד יהא באימה, ורק כך אפשר לקבל ולהשיג רזי תורה, ונראה פשוט שבלא אימה הרי זה נחשב כאילו לומד שאר חכמות רח"ל, וכמו שעוד נוכיח להלן.

"קבלת התורה" - בכל רגע ורגע של לימוד

יסוד גדול כותב הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל (עי' במשנת רבי אהרן ח"ד) שבכל פעם שאדם לומד תורה נחשב הוא שבאותו רגע מקבל מחדש את התורה. דהיינו, שהבחינה של קבלת התורה לא היתה רק במעמד "הר סיני" שאז קבלנו את התורה ורק לומד את התורה שכבר קבלנו שוב, אלא בכל יום ויום בשעת הלימוד יש כאן גדר של קבלת התורה!

בא וראה את נוסח חתימת ברכת התורה: "ברוך אתה ה' נותן התורה", בלשון הווה, ולא בלשון עבר "נתן התורה", הדבר בא להורות לנו, שאותו מתן תורה במעמד הר סיני לא היה מאורע חולף שעבר מן העולם, אלא נוצרה אז מציאות של קבלת התורה המתחדשת בכל עת שאדם עוסק בתורה!

מכיון שכך פשיטא ופשיטא ש"קבלת התורה" צריכה להיות באופן של באימה ובסילודין, וכמו שמצינו בחז"ל שגילו את אוזננו מה היה באותה קבלת התורה ההיסטורית.

הטעם שבעל קרי אסור בדברי תורה

והדבר מפורש במסכת ברכות (דף כב.): "כתיב (דברים ד, ט-י) "והודעתם לבניך ולבני בניך" (דברים ד, י) וכתיב בתריה "יום אשר עמדת לפני ה' אלוֹקֶיךָ בחורב", מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע אף כאן באימה וביראה וברתת ובזיע. מכאן אמרו: הזבים והמצורעים ובאין על נדות מותרים לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים לשנות במשנה וגמרא ובהלכות ובאגדות. אבל בעלי קריין אסורים". ופרש"י זצ"ל ד"ה מכאן אמרו: "כל הטמאים מותרים בתורה שאף הם יכולים להיות באימה וברתת אבל בעל קרי אינו אלא מתוך קלות ראש וזחוח הדעת".

מבהיל! הרי זבים, מצורעים, בועלי נדות, ושאר חולאים - מותרים בתלמוד תורה, אולם בעלי קרי אסורים! אתמהה!

והביאור הוא: לא מפני שזה דין פרטי בהלכות תלמוד תורה כי הרי

צה _____ תורה דיליה

"דברי תורה אינם מקבלים טומאה", אלא מפני שכך היא צורתא דתלמוד תורה, שיהא באימה וביראה כנתינתה מסיני, ולכן: בעל קרי שטומאתו באה אליו מתוך קלות ראש או בגלל שדעתו זחוחה עליו, ממילא לימודו פגום הוא, כי מציאות הגברא בעצמה היא סתירה למושג של אימה ויראה, ומאחר שאין מתן תורה כי אם באימה וביראה, הלומד בלי אימה, התורה שבידו לוקה בחסר.

נמצית למד שככל שיהא דומה לימודו למתן תורה, כך באותה המידה יזכה יותר לקנין והשגה בדברי תורה!

"היראה בעת הלימוד" במשנתו של הרמח"ל זצ"ל

ומה מתאימים כאן להפליא דברי הרמח"ל זצ"ל בדרך ה' בענין התנאים הנצרכים ללימוד התורה"ק (ה"ד פ"ב) וז"ל שם:

"אך התנאים הצריכים להתלוות לתלמוד הנה הם: היראה בתלמוד עצמו, ותיקון המעשה בכל עת.

וזה, כי הנה, כל כחה של התורה אינו אלא במה שקשר ותלה ית"ש את השפעתו היקרה בה, עד שעל ידי הדיבור בה וההשכלה תמשך ההשפעה הגדולה ההיא. אך זולת זה לא היה הדיבור בה אלא כדיבור בשאר העסקים, או ספרי החכמות, וההשכלה ככל שאר מושכלות המציאות הטבעי למיניהם, שאין בהם אלא ידיעת הענין ההוא, ואין מגיע ממנו התעצמות יקר ומעלה כלל בנפש הקורא המדבר והמשכיל, ולא תיקון לכלל הבריאה.

ואמנם ההשפעה הזאת הנה ענינה אלקי כמו שזכרנו, ולא עוד אלא שהוא היותר עליון ונשגב שבענינים הנמשכים ומגיעים ממנו יתברך אל הברואים, וכיון שכן, ודאי שיש לו לאדם לירוא ולרעוד בעסקו בענין כזה, שנמצא הוא נגש לפני אלקיו ומתעסק בהמשכת האור הגדול ממנו אליו. והנה צריך שיבוש משפלותו האנושי, וירעש מרוממותו יתברך, והנה יגל מאד מחלקו הטוב שזכה לזה, אך ברעדה כמ"ש".

"לא יהיה הגיונו כקורא איגרת"

הרמח"ל זצ"ל ממשיך לפרט באופן מעשי ואומר דברים נוראים ונפלאים: "ונכלל בזה שלא ישב בקלות ראש, ולא ינהג שום מנהג בזיון לא בדבריה ולא בספריה, וידע לפני מי עומד ומתעסק, ואם הוא עושה כן, אז יהיה תלמודו מה שראוי לו להיות באמת, ותמשך על ידו ההשפעה שזכרנו, ויתעצם בו היקר האלקי, וימשך תיקון והארה לכל הבריאה. אבל אם תנאי זה יחסר ממנו, לא תמשך ההארה על ידו, ולא יהיו דבריו אלא כשאר כל הדיבורים האנושיים, הגיונו - כקורא איגרת, ומחשבותיו - כחושב בדברי העולם. ואדרבא, לאשמה תחשב לו, שקרב אל הקדש בלי מורא, ומקל ראשו לפני בוראו, עודו מדבר לפניו ומתעסק בקדושתו יתברך", אולם כפי מדרגת המורא ושיעור הכבוד והזהירות בו, כן יהיה שיעור יקר הלימוד ומדרגת ההשפעה הנמשכת על ידו. עד כאן דבריו.

"והעיקר לזכור לפני מי אתה עמל"

ובזה נבין היטב את את סיומה של אותה איגרת מפורסמת של מרן החזון איש זצ"ל (ח"א, ג), שלאחר שהאריך בגודל הענין של הלימוד ברציפות ובלי שום הפסקה, ושזה סוד הקדושה של הלימוד, ומי שלומד ומפסיק הוא דומה למי שאוסף רוח שאין בידו כלום, חתם החזו"א זצ"ל בזה הלשון: "והעיקר לזכור לפני מי אתה עמל ולבלי להסיח דעת מזה". ולכאורה מה קשרו של משפט סתמי זה לשאר דברי האיגרת, ועוד יש להעיר היכן מצינו שזה "העיקר" בלימוד?

אבל להיסוד הנתבאר, מובנת כוונתו העמוקה של החזו"א זצ"ל, כי כאמור ה"אימה ויראה" בלימודו הם העיקרים שהכל תלוי בהם, כי על ידם נחשב שלומד הוא תורת ה' ולא כשאר חכמות, ורק על ידם רואה הוא סימן ברכה במשנתו, ומהי אותה "אימה"? לידע לפני מי אתה עמל ולפני מי אתה לומד, וזה העיקר ובה תלויה כל הצלחת הלימוד!

דברים נפלאים מהשכ"ה הקדוש

ודברים נפלאים כתב השל"ה הקדוש (סוף פרשת יתרו) וז"ל: "מי שרוצה

ק _____ תורה דיליה

לזכות בכתר תורה כאילו קבלה עתה מסיני, ילמד ברתת ואימה ויראה, ולא דרך תענוג ובישיבה ובסמיכה, וגם יקדש עצמו מטומאת קרי, ויהיו ידיו נקיות מבלי שיהיו עסקניות, ואז קדוש יאמר לו, "עכ"ל.

והקורא אשר ירוץ בדבריו יתפלא מה הקשר בין הלימוד באימה וביראה לבין הזהירות מטומאת קרי? אבל באמת שדבריו מדוייקים כמין חומר, שהרי מבואר בגמרא בברכות הנ"ל שבעל קרי אסור בדברי תורה בגלל שחסרה בו הבחינה של אימה ואינו ראוי לקבלת התורה, ואם כן שני הענינים חד המה.

אופן הלימוד

עוד כתב השל"ה הקדוש במסכת שבועות (אות צ"ד): "תנן במסכת סוטה (דף מט.): "משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד התורה". כי עד רבן גמליאל היו לומדים הכל בעמידה, אחר כך באה תשות לעולם והתחילו ללמוד מיושב. מכל מקום נראה שאסור הוא ללמוד בסמיכה מוטה על צידו, רק ישב באימה וביראה, אם לא כשמהרהר בתורה במטה בלילה, כשרוצה לישון. ומי שמטריח את עצמו ללמוד תורה במעומד כל מה דאפשר לו לפי כוחו, עליו נאמר (אבות פ"ד מ"ו) "המכבד את התורה גופו מכובד!".

ולכן ידוע מהרבה גדולי עולם במשך הדורות שנהגו ללמוד בעמידה עד כמה שהדבר היה אפשרי ולא גרם להם להפרעה ללימוד עצמו, ושמעתי זאת אף על חלק מגדולי זמננו.

האם יש ללמוד עם כובע וחליפה?

כבר נשאל רבינו הגרי"ש אלישיב זצ"ל האם מצינו ענין ללמוד עם כובע או חליפה כפי שנהוג אצל החסידים. ותוכן תשובתו: באמת מחמת כבוד התורה פשוט שעדיף ללמוד כן, אלא שתלוי הדבר אם זה פוגע בעצם הלימוד כגון בריכוז וכדומה, ולכן אם כשלומד לבוש בחליפתו לא מפריע לו הדבר יש ללמוד עם חליפה, ובנוגע לכובע השיב: מסתבר שבדרך כלל זה מפריע, אך גם בזה הדבר תלוי במציאות.

קנין ה' "באימה" _____ קא

ואם לגבי לימוד בישיבה מצאנו היתר בדברי השל"ה הקדוש מפני חלישות הדורות, אבל בכל אופן על אדם להתרגל לשבת בעת לימודו בכבוד ובאימה ובצורה הולמת.

"אין זה מכבוד השכינה שהכפתור פתוח"

ראיתי שמספרים על הגרי"ש אלישיב זצ"ל: בסוף ימיו קרא לנכדו וביקש ממנו שיעזור לו בסגירת הכפתור האחרון בחולצה הסמוך לצוואר, מפני שבהיותו חלוש ביותר לא היה לו כח לסגור אותו בעצמו. נכדו תמה בפניו מפני מה הוא כל כך מתאמץ לסגור את אותו כפתור הרי הוא כה חלוש, ומה טעם יש להשקיע על זה כל כך הרבה כוחות.

ענה לו מרן הגרי"ש זצ"ל: מוכרחים שהכפתור יהיה סגור היטב כי הרי כשלומדים צריכים להרגיש שהשכינה כנגדו, ואין זה מכבוד השכינה שילמד בכפתור לא מהודק! (במאמר המוסגר, הסיפור הנ"ל מלמדנו על גודל התמדתו הידועה והמופלאה שלמרות חלישותו הרבה עד כדי כך שלא יכל הוא לסגור את הכפתור בעצמו, למרות זאת ישב ולמד את סדריו הקבועים לפנות בוקר בהתמדה רצופה במשך כמה שעות!).

מעשה עם הגרש"ז אויערבך זצ"ל

מסופר עוד על הגרש"ז אויערבך זצ"ל שפעם בשעת מבחן בישיבה, ישב אחד מהבחורים בהטיה על הספסל, רבינו בראותו את המחזה נדהם מכך והתבטא בזה הלשון: "בעצם היינו צריכים ללמוד תורה בעמידה, ביראה, ברתת ובזיע, אך מה נעשה שאין לנו כח, ולכן יושבים אנו, אבל לשכב?!". תמה.

הטעם ש"אימה" אינה סתירה ל"שמחה"

אחרי שנתברר לנו היטב שלימוד התורה ודרך קנינה חייב להיות מתוך אימה ויראה, מתעוררת השאלה איך אפשר לשלב בלימוד גם את מדת השמחה? והרי השמחה גם היא אחת ממ"ח קניני התורה, האם אין כאן

קב _____ תורה דיליה

סתירה בין הקנינים? איך אפשר להיות באימה וביראה ובמקביל באותו הזמן תשרה עליו רוח שמחה?

אבל האמת יורה דרכו שאין כאן שום סתירה. ונסביר הדברים:

עיינ בדברי תלמידי רבינו יונה (ברכות דף כא:), וכך איתא שם בגמרא: "וגילו ברעדה" - במקום גילה שם תהא רעדה", וכתב על כך: "טעם הדבר: כדי שלא ימשך מתוך השמחה לתענוגי העולם וישכח עניני הבורא על כן צריך לערבב זה עם זה כדי שיהיה על הקו הממוצע. ופשטיה דקרא כן הוא שאף על פי שאצל בשר ודם היראה והשמחה הם דבר והפכו שבשעה שהאדם מפחד מזולתו הוא עומד נרתע ודואג, אבל הקדוש ברוך הוא איננו כן אדרבה כשהאדם מתבונן בגדולתו וירא מפניו ישמח ויגיל באותה יראה מפני שבאמצעיתה מתעורר לקיים המצות ושש ונעלס בקיומה שיודע כי שכו אתו ופעולתו לפניו".

ובאמת שהדברים מפורשים בקרא כמו שכתב שם עוד: "ועל שמחה כזו תמצא שאמר בפסוק אחד (תהלים ב, יא) "עבדו את ה' ביראה" ובפסוק אחר (תהלים ק, ב): "עבדו את ה' בשמחה", ר"ל תעבדו את ה' ביראה ובאותו היראה תשמחו ותגילו בה כמו שאמרנו. ואף על פי ששמחה אחרת אסורה כמו שהוזכר למעלה שמחה זו מותרת ומחוייבת כענין שנאמר (דברים כח, מז) "תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב".

משל נפלא ל"גילו ברעדה"

וראיתי על כך בספר בעקבות היראה משל נפלא: אדם שמרוב שמחה יצא לריקוד כשבנו על כתיפו, ככל שהאב קפץ יותר כך גדלה והתעצמה שמחתו יותר אך יחד עם זה מרוב אהבתו של האב לבנו, רעד כל העת מפחד שמא יפול הבן מעליו כי הוא יקר לו מאוד, ולכן ככל שהריקוד חזק יותר כך גם התעצמה הזהירות בה נקט בכדי שהבן לא יפול חלילה.

זהו הפשט ב"גילו ברעדה", שמצד אחד יש שמחה עצומה על שזכינו לעסוק בתורה, אבל מאידך יש לרעוד ולפחד שמא איננו מתנהגים עם התורה באופן הראוי ח"ו.

קנין ה' "באימה" _____ קג

כדי להמחיש זאת כתב במשנת רבי אהרן (ח"א עמ' סב) שיש לאדם לצייר לעצמו תדיר, אילו הייתה ניתנת לו האפשרות להיכנס להגרי"ס זצ"ל וכן למעלה למעלה בקודש, מצד אחד היה מפחד ורועד כולו ונכנס לחדרם באימה, אבל מאידך, כמה היתה גדולה שמחתו על שזכה! וכפי שידוע מרבי זלמלה זצ"ל ורבי חיים זצ"ל בהכנסם להגר"א זצ"ל.

זוהי ההרגשה אותה עלינו לחוש בעת שאנו עוסקים בתורה הקדושה. מצד אחד הלימוד באימה לגודל יקרת ה"מעמד הר סיני" שחלילה לא ייפגם, אבל מאידך על שמחתנו לגאות על כך שזכינו לעסוק בדברי תורה.

מה מקומם של דיני קדושת בית המדרש בהלכות תלמוד תורה?

לסיום נביא הערה נוספת בענין זה:

בשו"ע יו"ד הלכות תלמוד תורה (סי' רמו סעי' טז-יז) ישנן שתי הלכות שלכאורה מקומן היה ראוי להיות באו"ח בהלכות בית הכנסת ולא בהלכות תלמוד תורה. וז"ל השלחן ערוך בסעיף טז: "אין ישנים בבית המדרש, וכל המתנמנם בבית המדרש חכמתו נעשית קרעים". ובהלכה יז כתב וז"ל: "אין משיחים בבית המדרש אלא בדברי תורה, ואפילו מי שנתעטש אין אומרים לו רפואה בבית המדרש, וקדושת בית המדרש חמורה מקדושת בית הכנסת".

והרואה תמה הרי מן הסדר הנכון לסדרם בהלכות בית הכנסת, ומה הלכות אלו קשורות לתלמוד תורה? יש להתבונן מה בא הדבר ללמדנו!

אמר המשגיח רבי מתתיהו סלומון שליט"א: למדים אנו מזה שהכבוד שרוחשים למקום הלימוד ולספרי הלימוד משפיע אף על הלימוד עצמו, כי כבוד זה הוא הקנין של "באימה וביראה" ולכן שפיר מקומן בהלכות תלמוד תורה שביו"ד.

כבוד הספרים - מקניני התורה

וכמו שהבאנו לעיל מלשונו של הרמח"ל זצ"ל שבתוך דבריו מהו הגדר

קד _____ תורה דיליה

של "באימה" שכתב: לא לשבת בקלות ראש, ולא לנהוג שום מנהג בזיון לא בדבריה וכו' והוסיף "לא לנהוג בבזיון בספרים הקדושים".

ויש ללמוד מכך הוראה חשובה למעשה: והיא להחזיר את הספרים למקומם אחר גמר השימוש בהם, ויש ענינים רבים בהנהגה זו כגון: משום הכרת הטוב כלפי הספר, וגם כדי שלא נגרום ביטול תורה למי שירצה ללמוד באותו ספר ונמצא בטל מלימודו זמן רב בכדי לחפשו, אולם יש גם בזה גם מכבוד הספרים עצמם, וכאמור זה חלק מה"באימה" שהיא מקניני התורה.

